למות, ואפילו הגוסס בחולי בידי שמים, נהרג עליו. ודין משפט הרוצח כיצד, ויתר פרטיה, מבוארין בפרק ט' מסנהדרין [דף ע"ו ע"ב ואילך] ושני ממכות.

[ב] **ואחד** ההורג את הגדול או קטן, וקטן מבואר כאן בר"מ פ"ב ה"ו, דאם כלו לו חדשיו או אפילו לא כלו חדשיו ושהה ל' יום, נהרג עליו. ואם גמרו שערו וצפרניו והוא בן שמונה ולא שהה, אינו מבואר כאן היאך הדין. ועיין מגיד משנה פ"א מיבום וחליצה הל' ה', כתב בדעת הר"מ, דאף דאם גמרו שערו וצפרניו מן התורה הוא בן קיימא לדעת הר"מ, מ"מ חז"ל החמירו לענין חליצה, על כן אינו נהרג עליו, ואפילו ספק אם הוא בן ח' או ט'[ג], ועיין עוד שהביא שיטות שם. ועיין יבמות פרק החולץ [ל"ו ע"ב] ותוספתא פרק רבי אליעזר דמילה [קל"ה ע"ב] באריכות. ומתי מיקרי כלו חדשיו, אם בן ט' שלמים או שיפורא גרם יום מחודש השביעי ויום אחד מחודש התשיעי או שמונה חדשים ויום אחד, עיין אבנה"ע סי' קנ"ו [ס"ד] בראשונים ואחרונים ובית שמואל [שם סק"ה], ולברר הדבר צריך אריכות. ואף שמן התורה הוא בן קיימא, יכולים חז"ל לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה שלא להרוג אותו. וגם אם מלה והרגו, אף דלכאורה במלה ומת הוי ספק נפל, מ"מ אפשר דוקא כמת, אבל נהרג דאפשר היה חי, ומ"מ אפשר לומר דמלה בעצמו הוי ריעותא, עיי"ש באריכות, ואין כאן מקומו ונראה מקום אני לך, ועיין נדה (דמ"ה) [מ"ד ע"ב].

ואם יצא ראשו הרי זה כילוד, כמבואר בש"ס כמה פעמים [עיין סנהדרין ע"ב ע"ב, ועוד], אבל אם הרג עובר במעי אמו פטור, כמבואר בנדה שם [עמוד א'], ועיין סנהדרין פ"ד ע"ב. ואם נהרגה אמו דהוית מיתה כרישא, והוי ליה הולד כמונח בקופסא, אפשר דהוי ולד גמור, ועיין תוס' שם ד"ה איהו, מסופקים דאפשר כיון דהוי כמונח בקופסא ומחללין עליו שבת, עיין ערכין ז' ע"א גבי אשה שישבה על המשבר דמחללין שבת, אפשר שנהרג עליו, ואח"כ דמו רביה א. ועיין ר"ן יומא [ג' ע"ב מדפי הרי"ף] סוגיא דעוברה, והענין ארוך לברר ואין כאן מקומו.

[ג] **ואם** הרג חרש או שוטה דאינם בני מצוות, אם נהרג עליו, לכאורה נראה פשוט דנהרג עליו, עיין סנהדרין פ"ד ע"ב, דאצטריך למכתב מכה איש [שמות כ"א, י"ב], ואצטריך למכתב כל מכה נפש [במדבר ל"ה, ל'], דאי כתיב מכה איש הוה אמינא איש ולא קטן, ועיין תוס' שם ד"ה איש, דהוי ממעטינן אשה ג"כ, כתב רחמנא מכה נפש, ועיין תוס' שם ד"ה ה"ג, דגרסי מפסוק [ויקרא כ"ד, י"ז] ואיש כי יכה כל נפש, וקטן איקרי נפש, וא"כ חרש ושוטה ג"כ איקרי נפש. ועוד שאפילו מאיש לא אימעטו דהם בכלל איש, רק קטן איתמעט מאיש, עיין פ"א דתרומות משנה א', חרש שוטה וקטן אין תורמין תרומה, וכתב הרע"ב בשם ירושלמי [שם], דקטן אתמעט מאת כל איש [שמות כ"ה, ב'] פרט לקטן, וחרש ושוטה אתמעטו מאשר ידבנו לבו [שם] וכו', מוכח דחרש ושוטה לא אתמעטו מאיש דהם בכלל איש, ומה שיש לפלפל בדברי הירושלמי אין כאן מקומו, על כל פנים כאן דכתיב נפש ודאי בכלל נפש הם. ואפשר, בסלקא דעתא שבגמ' מבואר שם דדוקא איש דבר מצוות הוא וכו', א"כ אפשר דחרש ושוטה ג"כ אתמעטו כיון דלאו בני מצוות ניהו, וגריעי מקטן דאתי לכלל מצוות, אבל למסקנא דנפקא ליה מן נפש, ודאי אלו בכלל נפש הם, וגוי אתמעט במכילתא [הנ"ל באות א'] מרעהו, ואע"פ דאינם בני מצוות מ"מ צריך מיעוט, אבל חרש ושוטה ודאי בכלל נפש הם, והם ג"כ בכלל איש. ועיין שבועות מ"ב ע"א, גבי אין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן, קטן איתמעט מאיש, וחרש ושוטה לאו בני דיעה ניהו [עיי"ש רש"י ד"ה אין נשבעין], ועיין חו"מ סי' צ"ו ס"א ובעוד כמה מקומות, אבל כאן דאמרנו עוד מנפש, ודאי הם בכלל נפש, כן נראה לענ"ד פשוט וברור[ד]. וכתבתי זה, לפי שראיתי בספר הלכות קטנות למהרי"ח ח"ב סי' ל"ג, כתב דההורג חרש ושוטה אין נהרג עליו כטריפה, ולא כתב שום ראיה לדבריו, ולענ"ד פשוט דאין חילוק כלל, וגם הר"מ סתם ולא פליג בשום מקום דין זה, על כן פשוט לענ"ד כמו שכתבנו.

[ד] **ואחד** ההורג בריא או חולה אפילו גוסס בידי שמים, נהרג עליו, וכן הוא בש"ס סנהדרין ע"ח ע"א ור"מ כאן פ"ב ה"ז, אף דרוב גוססין למיתה, מ"מ כיון שעתה חי ולא נעשה בו מעשה הרי הוא כחי, כמו שההורג בריא אף אם יבוא אליהו ויאמר שלא היה לו חיים אלא שעה או רגע, מ"מ התורה לא חילקה בין הורג ילד שיש לו לחיות כמה שנים ובין הורג זקן בן מאה, בכל ענין שהורג חי חייב, הכא נמי אף דהוא עומד למיתה, מ"מ מקצר הרגע שיש לו עוד שיחיה על זה חייב, וגוסס כחי לכל דבר, עיין יו"ד סי' של"ט ס"א וחו"מ [סי' רי"א ס"ב]. אך בגוסס בידי אדם, כיון דאתעביד מעשה הממית, וכן טריפה דאתחתכי סימני חיות, עיי"ש בש"ס, אף דחיה עוד, ואף למאן דאמר טריפה חיה, מ"מ ילפינן מקראי שם בש"ס דפטור ההורגו, ולא משום דסופו למות, דכיון דהשתא חי אינו מזיק מה דסופו למות, רק גזר הכתוב אם מחתכי סימני חיות או גוסס בידי אדם דאתעביד בו מעשה אינו כחי רק כמת וההורגו פטור. ואם לא מחתכי סימנים וגם לא אתעביד מעשה כגון גוסס בידי שמים, אף דעומד למיתה, מ"מ כל אדם עומד למיתה, ואין חילוק אם יש לו לחיות רב או מעט ואפילו רגע אחד, מ"מ כיון דלא אתעביד מעשה, חייב. אך אם אתעביד בו מעשה או מחתכי סימנים, הוי ליה כמת ואינו חייב עליו. והנה התוס' שם ד"ה ההורג, כתבו דאפילו למאן דאמר טריפה חיה, מ"מ סופו למות מסברא זו, על כן פטור ההורג את הטריפה. וכן לשיטת ר"מ דבאדם טריפה חי, עיין חולין מ"ב ע"ב [תוס' ד"ה ואמר].

והר"מ כאן פ"ב ה"ח כתב וז"ל, ההורג את הטריפה פטור, וכל אדם בחזקת שלם עד שיודע בודאי שזה טריפה ויאמרו הרופאים שמכה זו אין לה מעלה באדם וכה ימות אם לא ימיתנו דבר אחר, עכ"ל. והנה מה שכתב ויאמרו הרופאים, ודאי זה ברור דאם הרופאים אמרו שיש לו מעלה ורפואה לא הוי מחותך סימנים כלל, אע"ג דלענין טריפות לאכילה לא מהני אם יש לה רפואה, כמבואר בר"מ פ"י משחיטה הי"ג, ולא תלוי ברופאים, מ"מ כאן לענין רציחה סובר הר"מ דאם הרופאים אומרים שיתרפא הוי ליה כחי, אף שבש"ס דילן אינו מוזכר זה, סובר הר"מ כן מסברא, או שמצא כן באיזה מקום. אך מה שכתב וכל אדם בחזקת שלם עד שיודע בודאי שזה טריפה ויאמרו הרופאים וכו', נראה לכאורה מלשונו שאם הרגו עד שלא אמרו הרופאים, נהרג, כי הוא בחזקת שלם, ובאמת אין הסברא נותנת כן, כיון דאתיליד ריעותא ונעשה טריפה מסתמא אין לו רפואה, וההורגו פטור כיון דהורג את הטריפה פטור, רק אם נתברר על פי רופאים שיש לו רפואה, אבל כל זמן שלא נתברר על פי רופאים שיש לו רפואה, אף שלא נתברר ההיפך שאין לו רפואה, מ"מ אין נהרג עליו, כיון דנולד ריעותא שהוא טריפה. ואינו דומה לכל אדם שהוא בחזקת שלם דאזלינן בתר רובא, אבל כאן ודאי איפכא מסתבר, רק אם יתברר שיש לו רפואה חייב עליו, כן נראה לענ"ד ול"ע.

[ה] **ואם** אחד הכה חבירו ועשאו גוסס ואחר זה נהרג, אם חייב הראשון מחמת שעשאו גוסס ורוב גוססין למיתה, אינו מבואר בר"מ להדיא, אך התוס' בסנהדרין ע"ח ע"א ד"ה בגוסס, כתבו דאינו נהרג אם עשאו גוסס, אף שרובם למיתה ובדיני נפשות אזלינן בתר רובא כמבואר שם בפרק בן סורר ס"ט ע"א, מ"מ כיון דחזינן דהקילה תורה דמוכסין אותו, ואע"פ דאמדוהו למיתה אין הורגין אותו כל זמן שהוא חי, ותדע הא גוסס בידי שמים נחשב כחי לענין דההורגו נהרג עליו אף דרובם למיתה, הלכך אין לתמוה בגוסס בידי אדם שנחשב כחי לענין לפטור מי שעשאו גוסס, עיי"ש.

ולפי מה שכתבנו [באות הקודמת], אין ראיה מגוסס בידי שמים דנחשב לחי שנהרג עליו אע"ג דרובם למיתה, דבאמת עתה חי וכל אדם עומד לזה, מה לי שיחיה זמן ארוך או זמן קצר, כיון דלא אתעביד מעשה, אבל אם עשאו גוסס, כיון דהרגו ורוב הם למיתה ורוב הוי כודאי, א"כ אמאי אינו נהרג. ואין ראיה ממוכסין, דודאי כל היכא דיכול לברר אין הורגין עד שיתברר, עיין חולין [י"א ע"ב] בסוגיא דרוב, אבל אם נאמר שנעשה גוסס בידי אדם אי אפשר לברר, כגון שנהרג ע"י אחר או נטבע בנהר וכדומה, אמאי לא יהיה נהרג הראשון שעשאו גוסס. אך לפי מה שכתב השב שמעתתא [שמעתא ד' פ"ט], דבאמת גם בדיני נפשות לא אזלינן בתר רובא רק היכא דהרוב הוא קודם מעשה, דע"י הרוב הוחזק הדבר וממילא הוחזק ואח"כ הורגין ע"י הרוב, כמו גם ג' שנים שמתקדשת, דהוחזק ע"י הרוב שמעשים אשת איש, וכן גבי בן סורר ומורה, אבל בלא הוחזק הרוב קודם מעשה, אלא הרוב בא אחר המעשה, אין הולכין גם בדיני נפשות אחר הרוב, עיין שם שתירץ קושיית התוס' בכמה מקומות, א"כ מיושבת נמי קושיא זו, אע"פ שרובו למיתה, מ"מ כיון דלא הוחזק הרוב קודם, לא אזלינן בתר רובא בדיני נפשות, עיי"ש באריכות ותבין.

ואם עשה חבירו טריפה, כגון שנקבו בקרום של מוח וכדומה מהטריפות, ודאי ממתינין ומרפאין אותו, אולי תעלה ארוכה למכתו. אך אם [נהרג][ז] בינתיים, אפשר לומר להסוברים דטריפה רובם אינם חיים ותיעוקם

ג) בנוב"י תנינא חו"מ סי' נ"ט ד"ה והאמת, כתב והמגיד משנה איירי דוקא בבן ח' ודאי. ובספק סתם לא פטרינן את הרוצח (סנח"ס). — ועיין בביאור הגר"א או"ח סי' של"א.

ד) עיי"ש בתוס' ד"ה הוה.

ה) וכ"כ בשו"ת מהרי"ל סי' קצ"ז. ובקול גדול למהר"ם חביב סי' ע"ז.

ו) עיין ר"מ כאן פ"ד ה"ג. ועי' למעלה במוסף השבת מלאכת השוחט אות כ'.

ז) במהדורת וילנא הוסיפו כאן בסוגריים "מת".

שלא יאמינהו בזה, וכי חייב לכבדו בחייו ובמותו, וכיצד הוא הכיבוד במותו, ויתר פרטיה, מבוארין בקידושין [דף ל' ע"ב ואילך]. וקצת מהן במקומות מהתלמוד.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ובנקבות כל זמן שאפשר להן, כלומר בכל עת שלא ימנעו אותן בעליהן. ועובר עליה בטל עשה, וענשו גדול מאד שנעשה כמתנכר לאביו שבשמים. ואם יש כח בבית דין כופין אותו[ג], כמו שכתבנו למעלה [מצוה ו'] שבביטול עשה כופין בית דין.

מצוה לד

שלא להרוג נקי

שלא להרוג נפש, שנאמר [שמות כ', י"ג] לא תרצח.

שורש מצוה זו, ידוע ונגלה לכל רואי השמש, כי השם יתברך בנה העולם וצונו לפרות ולרבות כדי ליישבו לפניו[א], ומנענו שלא נחריבהו בידינו להרוג ולאבד הבריות שהן המיישבות העולם. ואולם[ב] הרשעים הגמורים כגון המינין והמלשינים אינן מיישבי עולם, ועליהם אמר הכתוב [משלי י"א, י'] ובאבוד רשעים רנה, לפי שהן לא יושיבו העולם אבל יחריבוהו בכל כוחם. וזהו מה שאמר חכם מחכמינו זכרונו לברכה באבדו הרשעים, קוצים אני מכלה מן הכרם [בבא מציעא דף פ"ג ע"ב], כלומר כאבדן אלה יתיישב העולם יותר, כמו שפירות הכרם מתרבים וטובים יותר בסילוק הקוצים ממנו[ג].

מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה[ד] שאחד (א) ההורג את הבריא או את החולה נטוי

ג. במצות עשה שמתן שכרה בצדה לא מצינו כפיה אף על העתיד, וזה מוכח מכמה מקומות [עיין חולין ק"י ע"ב, איתותו לההוא גברא דלא היה מוקר אבוה ואמיה, כפתוהו, אמר להו שבקוהו דתניא כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין ב"יד שלמטה מוזהרין עליה]. ואולי אמר הרב אם ירצו בית דין, ומקצת חמורים הכי סבירא להו [עיין תוס' ב"ב ח' ע"ב ד"ה אכפיה ושו"ת הרשב"א ח"א סי' תשמ"ה ומהרי"ק כלל קמ"ח]. אבל אין זה במשמעות דבריו, שנראה דמשוה זה לשאר עשה, וצ"ע. (משנה למלך). ועיין חו"מ סי' צ"ז סעיף ט"ז ברמ"א ונו"כ וריש סי' קי"ז. וראה במנ"ח כאן אות ו'.

לד. יתרו לאו ד. רמב"ם לאוין רפ"ט. הלכות רוצח פ"א. סמ"ג לאוין קס"ח. סמ"ק פ"ב. טור חו"מ תכ"ה. א. ראה לעיל מצוה א' ובהערה א' שם. ב. מכאן עד סוף הקטע חסר בסנ"ח. ג. עיין מנ"ח אות י"א. ד. ראה רמב"ם פ"ב מרוצח ה"ז ומנ"ח אות ד'.

פטור אף מן האם, כמבואר בר"מ שם ה"י, דכיון שאינו חייב על אביו אינו חייב על אמו ג"כ, א"כ אפשר בכותית ג"כ הדין כן. ובאמת לא הביא [הר"מ] זה אלא לענין קללה, ולא בפרק ו' לענין כיבוד. ועיין מה שכתבתי לקמן בעזה"י פרשת קדושים [מצוה ר"ם אותיות ז', ח']. ועיין פרי מגדים פתיחה כוללת חלק שני אות י"ט העיר קצת מזה.

[ט] **ואם** ישראל יש לו בן משפחה וחציה בת חורין, דהולד ג"כ חציו עבד וחציו בן חורין, דחלק שפחות הולד הולך בתר דידה וחלק בת חורין אזיל בתר דידיה, והוא אב לחלק בת חורין, עיין אבנה"ע [סי' ד' סי"ז] ומבואר זה כמה פעמים[ח], ודאי כיון שהוא חציו בן חורין וחייב בכל המצות, חייב לכבד את אביו, דחלק בן חורין שלו הוא בנו, וגם חייב בכבוד אמו, דחלק בן חורין יש לו אב ואם, ומחוייב לכבד אמו ג"כ, אף שיש באם צד שפחות גם כן, מכל מקום יש צד שלה בת חורין גם כן, ומחוייב לכבד האם גם כן כי חלק שלו בן חורין היא אמו, ופשוט.

[י] **ואם** חציו עבד וחציו בן חורין יש לו בן מישראלית, עיין באבנה"ע סי' מ"ד ס"ח, דחציו עבד וחציו בן חורין שקידש אשה הוי ספק מקודשת, ועיין גיטין מ"ג ע"א, ודאי אין תופסין קידושין אין בנו מתייחס אחריו, עיין שם תוס' ד"ה ומי ורשב"א [ד"ה אלא], דאין לו שום יחוס אפילו לענין פריה ורביה, ומובא כמה פעמים בחיבור זה, אם כן הוי ליה האב רק ספק ואין צריך לכבדו רק מספק דהוי ליה ספיקא דאורייתא. ולאם, אם נאמר דגם לענין כיבוד מיתקש אב לאם, ואם אין לו אב אין צריך לכבד את האם כמו בקללה [כמובא למעלה], גם האם היא בספק. ואם נאמר דלא איתקש, רק לענין קללה דין זה, א"כ צריך לכבד את האם בודאי כי מתייחס אחריה והוא בנה, וזה פשוט.

[ג] **ומצות** עשה היא בכל מצוות שבתורה לענין תשובה, דתשובה מכפרת. ומ"מ אני מסופק, לפי המבואר בר"מ פ"ב מתשובה ה"ט ובש"ס [יומא פ"ה ע"ב], דעבירות שבין אדם לחבירו לא מהני תשובה ולא יום הכפורים עד שירצה את חבירו, אם כאן במצוה זו של כיבוד והוא טפל, דגדרא הכתוב היא דטפל על כיבוד כל אדם, דבאדם אחר אין איסור אלא לגנות וכאן מצוה לכבדו, אם לא כיבדו אפשר דהיא רק מצות המקום ברוך הוא ולא בין אדם לחבירו, דבין אדם לחבירו אינו אלא כמה שהוא שוה לכל אדם, אבל כאן הוא רק באביו ואמו, א"כ אינו אלא כמצוות שבין אדם למקום ברוך הוא[י]. או דילמא כיון שהשם יתברך צוה זו המצוה בין אדם לחבירו, הוי בין אדם לחבירו ולא מהני תשובה אם לא שירצה את אביו ואמו.

[ד] **ואם** נשבע שלא יכבד אביו ואמו, נראה דהוי שבועת שוא, כמו נשבע שלא יאכל מצה או לא יניח תפילין דאין שבועה חלה, והוי ליה שבועת שוא דנשבע לבטל את המצוה, עיין ר"מ פ"ה משבועות ה"ד, וש"ס [שבועות כ"ט ע"א], ויו"ד הל' שבועות [סי' רל"ט ס"ד]. ואינו דומה למה שכתב הר"מ שם פ"ה ה"ג, אם נשבע שיעשה חבירו איזה דבר או לא יעשה, דאין זה שבועת שוא, דהא ביד חבירו לקיים שבועתו, א"כ הכא נמי קיימא לן [יו"ד סי' ר"מ סי"ט], האב שמחל על כבודו כבודו מחול, א"כ יש ביד האב לקיים שבועתו. זה אינו, דאב שמחל על כבודו הוא מחול אבל מ"מ לא קיים מצות כיבוד רק אין צריך לכבד, וזה נשבע שלא יקיים מצות כיבוד, ומצות כיבוד היא כשאביו רוצה שיכבדו, והרי נשבע לבטל המצוה, דאם אביו מוחל אין כאן מצות כיבוד, וזה פשוט.

והנשבע שלא לכבד אשת אב ובעל אמו והוא רק מדרשה דלא [כלעיל אות א'], השבועה חלה כמו שאר היתר, עיין ר"מ שם ה"ו ויו"ד סי' רל"ט ס"ו. וכן על אחיו [הגדול]. אך לסברת הרמב"ן שהבאתי שם דאיסורים הללו הם בכלל כיבוד אבות, א"כ אפשר דאינו חל. אך מ"מ נראה דהא כיון דלא נפקא אלא מדרשה.

[ה] **ואם** אביו או אמו חרשים או שוטים, מ"מ חייב לכבד אותם כפי דעתם, עיין כאן בר"מ ה"י והשגות הראב"ד ובשו"ע ס"י.

[ו] **ואם** צריך לבזבז על מצוה זו מוציא ממונו ככל מצוות עשה, לכאורה כיון דקיימא לן [ר"מ כאן ה"ג, שו"ע כאן ס"ג], משל אב, א"כ אינו צריך. אך יש לחלק, עיין שו"ע ותבין.

[ז] **והנה** הרב המחבר כתב כאן, דכופין על מצוה זו כמו בכל המצוות. ועיין בהגהות מהמשנה למלך תמה על זה, הא מבואר בחולין פרק כל הבשר ק"י ע"ב, דעל כיבוד אב ואם אין כופין דמצות עשה שמתן שכרה בצדה אין כופין, ועיין ט"ז סי' ר"מ סקי"ח וסק"ז. ובעת לא מצאתי לר"מ שיביא דין זה. ועיין משנה למלך פ"ב מעבדים ה"ד, דיבואר באריכות א"כ בדיני כפיה בכל המצוות, ואין כאן מקומו.

מצוה לד, שלא להרוג נקי

(א)[א] **ההורג**. עיין ר"מ הל' רוצח. והנה חייב על הורג נפש מישראל, או אפילו עבד כנעני ושפחה כנענית כיון דחייבים במצות כאשה, רק בעבדו ישנו בדין יום או יומים, ועיין מה שכתבנו לקמן פרשת משפטים [מצוה נ']. אבל ההורג גוי ואפילו גר תושב שקיבל עליו שבע מצוות אינו נהרג עליו, וגם אינו בלאו זה, ועיין ר"מ כאן פ"ב הי"א זה לשונו, ישראל שהרג גר תושב אינו נהרג עליו בבית דין, ובכסף משנה שם הביא בשם מכילתא [משפטים פרשה ד'] דפטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים. ופשוט, דהא גר תושב מצוה להחיותו, אבל האידנא שאין מקבלין גר תושב, כמבואר בר"מ פ"י מעכו"ם ה"ו, ודאי דינו כגוי וזה פשוט[יא]. ולאו דוקא האידנא, אלא אפילו בזמן הבית כשאין היובל נוהג, כגון בזמן שאין כל יושביה עליה, ג"כ אין גר תושב נוהג, עיין ר"מ שם[יב].

ח) ראה למעלה מצוה א' אות י"א.

ט) ראה למעלה מצוה א' אות כ'.

י) וראה לקמן סוף מצוה שס"ד בענין חטא ראובן דמיחשב בין אדם לחבירו.

אבל מצוה איכא.

יב) עיין מצוה תקנ"ח, תע"ס, ותס"ב.

א) במכילתא איירי לגבי גר, ואעפ"כ אמרינן דדינן מסור לשמים. וכן משמע בכס"מ